

'TEGENDRUK. GEHEIME PERS TIJDENS WOII': EXPO IN ANTWERPEN

Eruit met den bezetter

De clandestiene pers speelde een niet te negeren rol in het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Maar toch bleef het onderzoek daarnaar lange tijd onontgonnen terrein. Een tentoonstelling in de Antwerpse stadsbibliotheek geeft een beeld van de geheime pers tijdens die oorlog.

|| door jan debackere

BELGIE was het land van de geheime pers. Tijdens de Tweede Wereldoorlog verschenen er naar schatting 700 verschillende sluikblaadjes. Zowat iedere stad of vereniging had er een. Maar toch is nog niet zoveel geweten over deze geheime pers. Wie zat er achter die blaadjes, hoeveel maal werden ze verspreid, wat was hun oplage... Het is niet altijd evident om dat te achterhalen, zegt de historica Martine Vermandere die de tentoonstelling mee uitwerkte.

„Dat komt vooral door de structuur van de sluikpers. Je zit daar met een kluwen dat moeilijk te ontwarren is. De mensen kenden elkaar niet, het waren vaak kleine cellen waarin alleen het hoofd van die cel iemand hoger in de hiërarchie kende. Vele sluikblaadjes werden gewoon overgetypt via carbonpapier en dan doorgegeven.”

Dat ze met zo'n ingewikkelde structuur werkten, was geen toeval. „De Duitse bezetter had verschillende verordeningen uitgevaardigd tegen het maken van geheime blaadjes, maar ook tegen het bezitten ervan. Als je dat aan iemand wilde doorgeven, moest je die persoon al echt vertrouwen. Het was te gevaarlijk om dat zomaar te verspreiden.”

Een voorbeeld daarvan is het socialistische *De Werker*. Het eerste nummer verscheen pas in mei 1941 in Antwerpen, een jaar na het uitbreken van de oorlog. Tijdens het eerste jaar hadden ze zich alleen bezighouden met het op poten zetten van hun organisatie. „Door het Plan van de socialistische voorman Hendrik De Man raakte de socialistische beweging ook verdeeld. Sommigen hadden hun geloof in de democratie opgegeven, anderen niet. Men wist niet goed wie wat dacht. Daarom moest alles eerst zorgvuldig afgetast worden.”

OPVALLEND is dat het merendeel van de clandestiene blaadjes Franstalig was. Van de ongeveer 700 titels is slechts een vierde in het Nederlands geschreven. Zelfs binnen de Vlaamse steden was het aandeel van de Franstalige geheime pers groter. Antwerpen, dé plaats van het verzet,

Vlugschrift van het Onafhankelijkheidsfront. © rr

„Verzamelt u aan de kerken na afloop van den bijzonderste mis, betoogt onder de leuze: Eruit met den bezetter, dood aan zijn knechten, de V.N.V verraders. Wreekt de dooden van mei 1940”

(uit „De Roode Vaan”, mei 1942)

Karikatuur van Hitler, uitgegeven door Het Vrije Woord-Brabo. © rr

stond voor slechts 6,6 procent van het totaal.

Inhoudelijk is de geheime pers vooral in het linkse kamp te situeren, zegt Vermandere. „Er zijn er veel van de Kommunistische Partij van België en van het onafhankelijkheidsfront, een verzetsgroep die gelieerd was aan de communisten. Maar er zitten bijvoorbeeld ook Vlaamsgezinde katholieke blaadjes tussen. Je hebt van alle soorten wat. Iedere groep in de maatschappij wilde wel een uitlaatklep tegen de Duitsers.”

Opmerkelijk is dat humor een belangrijke plaats innam. In veel geheime bladen vind je mooie cartoons en soms zelfs kleine stripverhaaltjes. En men lachte met veel: de gebrekkige ravitaillering, de afkeer tegen collaborateurs, Hitler... De humor was een vorm van geweldloos verzet.

Men was ook al bezig met de naoorlogse periode. „De syndicale strijdcomités bijvoorbeeld waren al bezig met de vraag hoe een vakbond er na de oorlog moest uitzien. En in *Uilenspiegel* stond er een toespraak van de vader van Liliane Baels (de vrouw met wie koning Leopold III trouwde tijdens de oorlog, *red.*). We vermoeden dat dat al een eerste sneer was. Na de oorlog stopten de meeste blaadjes onmiddellijk. Hun rol was uitgespeeld.”

DE tentoonstelling in de prachtige Nottebohmzaal van de stadsbibliotheek kwam er door een samenwerking tussen de Antwerpse stadsbibliotheek en het Amsab-instituut voor Sociale geschiedenis. Beide legden hun collecties samen en geven een stand van zaken van het huidige onderzoek. Het concept voor de tentoonstelling werd uitgewerkt door de videaste Terenja van Dijk. „Belangrijk voor mij was het geheime karakter van deze pers. Ze was verborgen. Het was iets waar je niet zomaar bij kon komen. Ik wilde die documenten niet zomaar open en bloot laten zien, en daarom zijn ze in schuiven verstopt. Als bezoeker moet je moeite doen om erbij te komen, net zoals dat tijdens de oorlog het geval was.”

De geheime pers wordt ook telkens geconfronteerd met de Duitse propaganda. „Elke krant ging toen door de